

Türkiye’de Feminizmin Gelişmesinde Çevirinin Rolü: Betimsel Bir Alan Analizi¹

The Role of Translation in the Development of Feminism in Türkiye: A Descriptive Field Analysis

Betül Hazal DİNÇER*, Sinem SANCAKTAROĞLU BOZKURT**

Öz

Türkiye’de feminizmin gelişimi, tarihsel, toplumsal ve kültürel dinamiklerin kesişiminde şekillenen çok yönlü bir süreçtir. Bu süreçte çeviri, yalnızca yabancı feminist metinlerin Türkçeye kazandırılmasıyla sınırlı kalmayıp feminist söylemlerin yerelleştirilmesi, dönüştürülmesi ve yeniden üretilmesi açısından da belirleyici bir rol oynamıştır. Bu çalışma ile, Pierre Bourdieu’nün Alan Kuramı çerçevesinde Türkiye’deki feminist çeviri pratikleri ele alınarak, Türkiye’de feminizmin kuramsal temellerinin atılmasında ve feminist düşüncenin yerleşmesinde çevirinin oynadığı rolün betimsel bir yaklaşımla incelenmesi hedeflenmektedir. Bu amaçla, toplumsal cinsiyetle ilgili program bulunan 28 üniversite ve Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı’nın kütüphane katalogları “feminizm”, “feminist” ve “toplumsal cinsiyet” kelimeleriyle taranarak bir derlem oluşturulmuştur. Buna göre, 889 telif eser ve 590 çeviri eser tespit edilmiştir. Sonuç olarak, benzer aktörlerin hem telif eser hem çeviri üretiminde rol aldığı, belirli yayınevlerinin öne çıktığı ve telif eserlerin üretiminin 2000’li yıllardan itibaren baskın bir şekilde artış gösterdiği görülmüş, bu da çevirinin başlangıçta tetikleyici bir unsur olarak tartışılmasını mümkün kılmıştır.

Anahtar sözcükler: Feminist çeviri, Bourdieu alan kuramı, feminist yayıncılık, toplumsal cinsiyet ve çeviri.

Abstract

The development of feminism in Türkiye is a multifaceted process shaped by the intersection of historical, social and cultural dynamics. In this process, translation has played a decisive role not only in the translation of foreign feminist texts into Turkish but also in the localization, transformation and reproduction of feminist discourses. This study aims to examine feminist translation practices in Türkiye within the framework of Pierre Bourdieu's Field Theory and to analyze the role of translation in laying the theoretical foundations of feminism in Türkiye and in the establishment of

¹ Bu çalışma, Betül Hazal Dinçer’in Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İngilizce Mütercim ve Tercümanlık Doktora Programında Doç. Dr. Sinem Sancaktaroğlu Bozkurt’un danışmanlığında yürütülen “A Sociological Mapping of Female and Feminist Translation in Türkiye” başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

* Doktora Öğrencisi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mütercim ve Tercümanlık Bölümü. E-posta: betulhazaldincer@gmail.com, ORCID: 0000-0002-7730-9327

** Doç. Dr. Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Mütercim ve Tercümanlık Bölümü. E-posta: sinemsbozkurt@gmail.com, ORCID: 0000-0003-0376-0358

◇ Alan Editörü / Field Editor: A. Şirin OKYAYUZ

feminist thought with a descriptive approach. A corpus was created by searching the library catalogs of 28 universities with gender-related programs and the Women's Library and Information Center Foundation with the keywords of "feminism", "feminist" and "gender". 889 original and 590 translated works were identified. As a result, it has been observed that similar actors are involved in the production of both original and translation works, that certain publishing houses are prominent, and that the production of original works has increased predominantly since the 2000s, making it possible to discuss translation as a triggering factor at the beginning.

Keywords: Feminist translation, Bourdieu's field theory, feminist publishing, gender and translation.

Giriş

Nispeten yeni bir disiplin olan çeviribilim, 1970'lerden itibaren bağımsız bir akademik alan olarak tanınmaya başlamış² ve farklı disiplinlerden de etkilenerek çeşitli paradigma değişikliklerine uğramıştır. İlk aşamada, karşılaştırmalı metin incelemeleri ve dilbilimsel yaklaşımlar çeviribilim alanındaki kuramsal tartışmalara yön verirken, zamanla çeviri eserlerin yalnızca dilsel değil, aynı zamanda kültürel ve dizgesel bir bağlam içinde değerlendirilmesi gerektiği anlayışı güçlenmiştir. Bu doğrultuda, Itamar Even-Zohar'ın (1979) dizgesel kuramı ile Susan Bassnett ve André Lefevere'in (1990) çalışmaları, çeviribilimde kültürel paradigmanın değişmesine zemin hazırlamıştır. "Kültürel Dönemeç" (The Cultural Turn, Bassnett ve Lefevere, 1990) olarak adlandırılan bu dönüşüm, kültürel faktörlerin çeviri üzerindeki etkisini ön plana çıkarmış ve çevirinin, onu şekillendiren sosyal, ideolojik ve tarihsel unsurların bir parçası olarak ele alınmasını sağlamıştır. Bu yaklaşım doğrultusunda, postkolonyalizm, aktivizm ve feminizm gibi farklı kuramların ve yaklaşımların çeviribilime katkıları giderek daha fazla incelenmeye başlanmıştır.

Çeviribilim disipliniinde gerçekleşen bu paradigma değişiminin bir sonucu olarak, çeviri metaforları ve toplumsal cinsiyet (Chamberlain, 1988) tartışmaları ile başlayıp feminist çeviri stratejileri ve söylemi (Flotow, 1991; Godard, 1990; Simon, 1996) ile devam eden çalışmalar sayesinde feminist çeviri çalışmaları olarak adlandırılabilir bir araştırma alanı oluşmuştur. Bu bağlamda, Kanadalı feminist çevirmen ve araştırmacılardan oluşan Kanada Ekolü'nün ilk adımları attığı söylenebilir. Barbara Godard ve Luise von Flotow gibi Quebecli feminist çevirmen ve akademisyenler yaptıkları çevirilerde "feminist stratejiler" kullanmış, aynı zamanda bunun kuramsal boyutlarını da ele alan çalışmalar üretmişlerdir. Feminizm ve çeviribilimin bilinen ilk buluşma noktası bu ekolün çalışmaları olarak kabul edilir (Godayol, 2013).

Feminizm ve çevirinin bu kavramsal ilişkilerinin yanı sıra, Türkiye'de feminizmin tarihinde çevirinin önemli bir yeri olduğu da söylenebilir. Çeviribilim tarihinde feminist çeviribilim yaklaşımının ortaya çıktığı tarihlere benzer zamanlarda, 1984 yılında Türkiye'de kurulan Kadın Çevresi Yayıncılık, Hizmet, Danışmanlık, Anonim Şirketi de Türkiye'de feminist çeviri uygulamalarının bilinmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bu kuruluş bünyesinde bir araya gelen feministler, feminizm hakkında farkındalık yaratmayı amaçlayarak, J. Mitchell, A. Michel, L. Segal gibi yazarların kaleminden çıkan önemli feminist metinleri Türkçeye çevirmişlerdir. Kolektif olarak çevrilen ve yayınevini ilk kitaplarından biri olan Juliet Mitchell'in *Kadınlık Durumu* [Women's Estate] kitabına yazdıkları ön sözde Şirin Tekeli çevrilmek üzere seçilecek metinlerin özelliklerine değinerek, bunların "teorik çalışmalar, tarihi ortaya çıkaracak çalışmalar, önemli feministlerden kitaplar" (s. 10) olarak belirlendiğini belirtmiştir. Dolayısıyla, halihazırda kadınlara yönelik basılan eserlerden farklı olarak, söz konusu yayınevinde "feminist bir perspektif" (s. 11) sunacak eserlere odaklanıldığı söylenebilir. Kadın hareketi Türkiye tarihinde yeni bir kavram olmasa da bu yayınevi tarafından yapılan kolektif çeviri faaliyetiyle birlikte feminizmin çeviriyle kesişmesi bu dönemde belki de zirveye ulaşmıştır.

Bu ilişkinin kurulmasının ardından, feminist yazının ve genel olarak feminizm çatısı altına giren eserlerin çevirisi zamanla artış göstermiştir. Günümüzde Türkiye'deki birçok yayınevi, feminizm ve toplumsal cinsiyet konularına özel kategoriler ayırmaktadır. Örneğin, Sel Yayıncılık'ta Kadın Kitaplığı gibi seriler yer almakta; İletişim Yayınları Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları, Metis Yayınları ise Kadın Çalışmaları başlığı altında eserler sunmaktadır. Bunun yanı sıra, Ayizi Yayınevi ve Güldünya Yayınları gibi

² 1972 yılında James Holmes tarafından sunulan "The Name and the Nature of Translation Studies" başlıklı bildiri, çeviribilimin ayrı bir disiplin olarak tanınmasını başlatan çalışma olarak kabul edilir.

yalnızca feminizm ve toplumsal cinsiyet konularına odaklanan yayınevleri ile Medusa Yayınları gibi yalnızca kadın yazarların eserlerini yayımlayan yayınevleri de bulunmaktadır.

Bu örnekler, feminizm ve toplumsal cinsiyet konularının Türkiye’deki yayıncılık alanında önemli bir yer edindiğini göstermektedir. Yayınevlerinin bu başlıklar altında sunduğu eserler incelendiğinde, özgün yapıtların yanı sıra çok sayıda çeviri eserin de yer aldığı görülmektedir.

Feminizmin gelişmesinde ve yayılmasında çevirinin rolünün oldukça etkili olduğunu çalışmalar göstermektedir. Pirpir (2018) yüksek lisans tezinde feminist çeviri yaklaşımlarına ve feminist çevirmen kimliğine yönelik bir bakış açısı sunmak üzere feminist yayınevleri Ayizi Yayınevi ve Güldünya Yayınları’nın kurucu/editörleri ve çevirmenleri ile yarı yapılandırılmış görüşmeler yaparak alandaki aktörlerin feminizme dair yaklaşımlarını analiz etmiştir. Bu iki yayınevine ek olarak Türkiye’de kurulan feminist yayınevlerinin faaliyetlerinin daha anlaşılır kılınması için çalışmaya İletişim Yayınları, Sel Yayıncılık, Ayrıntı Yayınları ve Can Yayınları’nda çalışan editörlerden alınan görüşler de eklenerek feminizm ve yayıncılık faaliyetleri arasındaki ilişkiye ışık tutan bir çalışma sunmuştur. Buna göre, Ayizi Yayınevi ve Güldünya Yayınları’nın kâr amacı gütmeyen, yayıncılık faaliyetini ideolojik bir bakış açısıyla ele aldıkları, feminizmi benimseyerek bir üretim süreci oluşturdukları sonucu ortaya çıkmıştır. Buna ek olarak, bu yayınevlerinde faaliyet gösteren kadın çevirmenlerin kendini feminist çevirmen olarak tanımladıkları görülmüştür.

Güldünya Yayınları hakkında başka bir çalışmada da Saki Demirel (2021) tarafından yayınevinin web sitesinde sunulan yan metinler üzerinden bir inceleme yapılmıştır. İnceleme sonucunda, yayınevi tarafından basılan kitapların %84’ünün çeviri olduğu tespit edilmiş, bu eserlerin kadınların görünür olmasına sağlanmasına olan katkıları ve bu yayınevinde bilinçli yayıncılık faaliyetlerinin sürdürüldüğü gibi Pirpir’in (2018) ortaya koyduğu sonuçlara ek olarak söz konusu yayınevinin yalnızca kadın odaklı olmayıp toplumsal cinsiyet bilincine sahip bir yayınevi olduğu da belirtilmiştir. Ul (2021) ise Sel Yayıncılık tarafından çıkarılan LGBT Kitaplığı ve Queer Düşünün kitap serilerinden çevirileri inceleyerek kuir kuramın Türkiye’deki kültür repertuarına tanıtılmasında bir aktör olarak Sel Yayıncılık’ın rolünü ele almıştır. Çalışmada, seride basılacak kitapların çeviri veya telif olması seçiminin yayınevi tarafından yapılması ve başlangıçta “ithal edilen” (Ul, 2021, s. 181) bu eserlerin daha sonra “transfer” (Ul, 2021, s. 181) haline gelerek alanda yerli eserlerin yayımlanmasına yol açtığı gösterilmiştir. Bu anlamda, Sel Yayıncılık’ın, kuir kuramın Türkiye’nin kültür repertuarına katılmasında öncü bir rol oynadığı tespit edilmiştir.

Yayınevlerini ele alan çalışmalar dışında, feminizmin tarihsel gelişimi içinde çevirinin rolüne yakından ışık tutan çalışmalar da yapılmıştır. Abdal (2022) feminist terminolojinin çeviri yoluyla inşasını incelemiştir; Göl (2015) 1980 dönemi feminist çeviri hareketinin kadın çalışmaları dizgesi oluşturmadaki rolüne ışık tutmuştur. 1980’lerde kurulan Kadın Çevresi Yayınları’nın çeviri faaliyetiyle yayıncılık hayatına başlaması da çevirinin bu konudaki önemine işaret etmektedir. Ergün (2017) aynı dönemdeki çeviri faaliyetlerini inceleyerek, Türkiye’de çeviri yoluyla ortaya çıkan feminizmin orijinalliği kavramını ele almış ve Bozkurt (2020) ise bu dönemde yapılan çevirileri aktivist çeviri bağlamında incelemiştir. Yakın geçmişte yapılan bu iki çalışma (Bozkurt, 2020; Ergün, 2017), çeviri ve feminizm arasındaki ilişkiye dair önemli bir noktaya dikkat çekmektedir. Ergün (2017) çalışmasında Kadın Çevresi Yayınları’nın kuruluşunu konu alan *İsyan-ı Nisvan* belgeselini inceleyerek çeviri ve feminizm ilişkisinin belki de en canlı olduğu dönem olan 1980’lerdeki feminist çeviri faaliyetlerinin bu alanda çalışan akademisyenler tarafından farklı bir şekilde ele alındığını ortaya koymuştur. Çeviri, Türkiye’deki feminist hareketin gelişiminde ve yayılmasında önemli bir rol oynamış, feministlere farklı bağlamlarda etkili olmuş fikrî araçlar sunmuştur. Çevirinin bu katkıları, feminist hareketin köken anlatısında genellikle göz ardı edilmiş veya değersizleştirilmiştir. Buna göre, hareketin “orijinal” ve “özgün” bir kimlik iddiasını koruma çabası, çeviriyi bir “kopya” olarak görme eğilimini ortaya çıkarmıştır.

Bu çalışmalara (Bozkurt, 2020; Ergün, 2017) göre, çevirinin feminizm alanındaki önemi zaman zaman göz ardı edilebilmektedir. Çevirinin Türkiye’de feminizmin gelişmesindeki temel rolünün kabul edilmesinin, feminizmin Türkiye’de ortaya çıkışı ve gelişimi üzerinde olumsuz bir etkisi olabileceği ileri sürülmektedir. Halbuki, bize göre, çevirinin rolünün olumsuz bir etkisinden ziyade zenginleştirici bir rolü olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

Bu çalışma, Türkiye’de feminizmin gelişmesinde çevirinin rolünü daha iyi anlamak için bu konuda üretilen kurgu dışı ve kuramsal eserleri tespit edip çeviri ve telif eser karşılaştırmasıyla betimsel bir analiz sunarak bu tartışmaya ışık tutmaya çalışacaktır. Feminist çeviri ve aktörler ilişkisini ele alan Wolf (2006, s. 130), Almanca konuşulan ülkelerde feminist çevirinin hem teorik eğitim ve uygulama düzeyinde hem de yayıncılık alanında durumunu incelerken kadın edebiyatını (female literature) “kadınların bilinçli, toplumsal cinsiyetle ilgili yazıları ve/veya kadınlar için üretilen bilinçli, toplumsal cinsiyetle ilgili yazılar”, feminist edebiyatı (feminist literature) ise “kadın hareketleri ve politik kaygıları hedefleyen yazı anlayışı” olarak tanımlamaktadır. Bu çalışmanın derleminde de kapsayıcılığın sağlanması için hem feminist hem de Wolf’un tanımladığı şekilde³ kadın edebiyatının kapsanması hedeflenmiştir.

Bu amaçla, belirlenen üç anahtar kavramla (feminizm, feminist ve toplumsal cinsiyet) Türkiye’de toplumsal cinsiyet konulu akademik programları bulunan üniversitelerin kütüphanelerinin veri tabanları ve Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı’nın veri tabanı taranmış, toplanan eserlerden bir derlem oluşturulmuştur. Bugüne kadar yapılan çalışmalardan Bourdieu’nün yaklaşımıyla feminizm ve çeviri arasındaki kesişimi inceleyenler mevcuttur (Abdal, 2022; Saki Demirel, 2020). Ancak bu çalışmaların hiçbiri karşılaştırmalı olarak bu alanda üretilen eserlere dayalı bir yaklaşım edinmemiştir. Bu çalışma, toplumsal cinsiyet çalışmaları ve çeviribilim alanının kesişimde, iki farklı alan arasındaki ilişkiye dair soruların yanıtlanmasına katkı sağlayacaktır. Derlem üzerinden yapılan karşılaştırmalı inceleme, Türkiye’de feminizmin gelişmesinde çevirinin rolünü ve Türkiye’deki çeviri ve feminizm arasındaki ilişkiyi anlamaya yardımcı olacaktır.

Bu doğrultuda, feminizm ve çeviri kavramlarını birleştiren feminist çeviri çalışmalarını kısaca incelemek yararlı olacaktır.

Feminist Çeviri Çalışmalarına Bakış

Günümüzde artık Çeviribilimin bir alt alanı olarak kabul görmeye başlayan feminist çeviri çalışmalarının gelişimi, tıpkı feminizm sınıflandırmasına benzer şekilde dalgalar şeklinde ele alınarak veya çalışma konularına göre sınıflandırılabilir. Üç dalgaya ayrılarak betimlenen feminist çevirinin birinci dalgası genellikle Kanada Ekolü’nün kurulduğu ve etkili olduğu dönemi ifade eder (Le Bervet, 2019). Bu dönemde, özellikle dilin patriyarkal özellikleri yapı söküme uğratılarak feminist çevirmenler tarafından metinlere müdahaleler yapılmış ve Kanadalı bir araştırmacı olan Luise von Flotow’un 1991 yılında yayımladığı “*Feminist Translation: Contexts, Practices and Theories*” [Feminist Çeviri: Bağlamlar, Uygulamalar ve Teoriler] adlı çalışmasında ayrıntısıyla açıkladığı feminist çeviri stratejilerinden yoğun olarak faydalanılmıştır. Luise von Flotow’a göre bu stratejiler kısaca “*Supplementing*” [Tamamlama], “*Prefacing*” [Ön söz], “*Footnoting*” [Dipnot] ve “*Hijacking*” [Alıkoyma] olarak sınıflandırılabilir. Von Flotow, aynı şekilde 1997’de yayımladığı *Translation and Gender: Translating in the Era of Feminism* [Çeviri ve Toplumsal Cinsiyet “Feminizm Çağı”nda Çeviri]⁴ kitabında ise toplumsal cinsiyet ve çeviribilim arasındaki kesişime ışık tutmuştur. Bu kitabın başlığı, aynı zamanda feminizmin tarihsel gelişimine de bir gönderme niteliğindedir. Bu durum, feminizmin kültürler arası aktarımı ve dolaşıma giriş süreçleri için önemli bir inceleme alanı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Flotow’un öne sürdüğü feminist stratejiler, çeşitli metinlerin çevirilerinde kullanılmış ve bu şekilde yapılan çeviri eylemi “*womanhandling the text*” (Godard, 1990, s. 50) olarak ifade edilmiştir. Kadın elinin değmesi olarak çevrilebilecek bu ifade hem kadınların hem de çevirmenlerin metinlerde görünür olmasına katkı sağlamıştır. Feminist çevirmenlerin bu dönemde çeviriye yaptıkları radikal müdahaleler bazı eleştirilere maruz kalsa da (Arrojo, 1995), bu bilinçli eylemleri feminist çevirmenlere ve feminizme çeviribilimde görünürlük kazandırmıştır.

1990’ların başından itibaren ise feminist çeviri çalışmaları Kanada Ekolü’nün etkisinden yavaş yavaş çıkarak yerel bağlamlarda da kendisini göstermeye başlamıştır. Bu dönemde, Flotow’un (1991)

³ Bu noktada “Wolf’un tanımladığı şekilde” vurgusu önem kazanmaktadır, zira “kadın edebiyatı” kavramı farklı çalışmalarda farklı eser türlerini kapsayacak şekilde kullanılabilir.

⁴ Türkçesi Eylül 2024’te Alev Kerimoğlu Bulut çevirisiyle Everest Yayınları tarafından basılmıştır.

stratejilerinden ziyade farklılıkları kapsayan ve araştırmacıları ve çevirmenleri “kadın” kelimesini daha geniş bir bağlamda kullanmaya davet eden yaklaşımların (Massardier-Kenney, 1997) daha etkili olduğu söylenebilir. Françoise Massardier-Kenney’e (1997) göre çeviri stratejileri benimsenirken kadın odaklı bir bakış açısı kullanılır. Massardier-Kenney (1997), bu yaklaşımı temel alan stratejileri yazar ve çevirmen odaklı stratejiler olarak ikiye ayırmaktadır. Yazar odaklı stratejiler arasında yer alan *Recovery* (İyileştirme), marjinalleştirilmiş kadın yazarların eserlerini edebi kanona dahil etmeyi amaçlarken, *Commentary* (Açıklama), çeviri sürecine eklenen ön söz ve sonsözlerle metnin toplumsal cinsiyet bağlamını görünür kılmaktadır. Feraye Tınç, Gülnur Acar Savran, Gülseli İnal, Şirin Tekeli, Şule Torun ve Yaprak Zihnioğlu’nun kolektif çevirdiği Juliet Mitchell’in (1985) *Kadınlık Durumu* kitabının Türkçe baskısına yazdıkları ön söz veya Emek Ergün’ün çevirdiği Hanne Blank’ın (2008) *Bekâretin El Değmemiş Tarihi* kitabına yazdığı ön söz buna örnek olarak gösterilebilir.

Yine yazar odaklı *Resistancy* (Direnme) stratejisi ise Lawrence Venuti’nin (1995) öne sürdüğü erek metnin akıcılığını bozarak çevirinin görünür olmasını sağlamak üzerine metne karşı direnç kavramına dayanarak, ataerkil dil normlarına meydan okuyan çeviri tekniklerini içermektedir. Massardier-Kenney’e (1997) göre bu strateji, özellikle Monique Wittig gibi yazarların ataerkil dil normlarına meydan okuyan deneysel metinlerinde öne çıkmaktadır.

Çevirmen odaklı stratejiler ise çevirmenin faillliğini ve ideolojik konumlanışını vurgulayarak onu anlamın yaratılmasında aktif bir katılımcı olarak konumlandırır. Bu yaklaşım, çevirmeni görünmez bir aracı olarak gören geleneksel anlayışa meydan okur ve çevirmenleri kendi çeviri süreçlerini, tercihlerini ve çeviriye yön veren ideolojik bağlamları sorgulamaya teşvik eder. Massardier-Kenney (1997) bu stratejileri de *Commentary* (Açıklama), *Parallel Texts* (Paralel Metinler) ve *Collaboration* (İş Birliği) olarak göstermektedir.

Feminizmin üçüncü dalgasından ilham alan ikinci dalga feminist çeviri çalışmalarında ise tarihteki kadın yazarların veya çevirmenlerin gün yüzüne çıkarılmasına odaklanılmış ve yerel tarihlerin ortaya çıkarılmasıyla farklı kültürel gelişmelerin ele alındığı bir dönem oluşmuştur. Örneğin Türkiye’deki feminizmin gelişmesinde çevirinin rolünü araştıran çalışmalar (Bozkurt, 2020; Ergün, 2017; Göl, 2015) bu kapsamda sayılabilir. Castro (2009) feminist çeviri yaklaşımlarının gelişimini ele aldığı çalışmasında, Kanada Ekolü’nden başlatılan özcü yaklaşımın kısıtlayıcı bir anlatı sunabileceğini belirterek feminizm ve çevirinin bir arada olduğu başka çok sayıda araştırma düzlemi olduğunu belirtmiştir. Castro’nun (2009) sunduğu örnek çalışmalara göre, 2000’lere kadar çevirinin metaforik düzlemde feminizmle kesişimi (Chamberlain, 1988); kadın çevirmen ve yazarların tarihte gün yüzüne çıkarılması (Agorni, 2005; Delisle, 2002); feminist çevirilerin ve bu eserlerin yan metinlerinin incelenmesi (Moi, 2004) feminizm ve çeviri kesişimde yaygın olarak karşılaşılan konular olmuştur. Castro (2009) bunlardan farklı olarak, artık yeni düzlemler oluştuğunu belirtmektedir. Kendisi, kadın ve erkeklerin metinlerde temsil edilme şekli ve kadın ve erkeklerin metinlerde ve yan metinlerde temsilinde çeviri üstü davranışların ele alınmasını iki yeni düzlem olarak ortaya koymaktadır. Metinlerde cinsiyetlerin temsili eleştirel söylem çözümlemesi yaklaşımları benimsenerek incelenirken çeviri dışındaki sürece ve süreçte rol alan aktörlere ve güç ilişkilerine odaklanan çeviri üstü veya dışı denebilecek unsurlar ise sosyolojik yaklaşımlarla incelenebilmektedir. Castro’nun (2009) ortaya koyduğu yeni düzlemler de feminist çeviri yaklaşımlarındaki üçüncü dalgaya işaret etmektedir.

Feminist çeviri yaklaşımlarının eğilimleri üzerinden dalgalarla tarihsel sürecinin sınıflandırılmasının dışında, Castro ve Ergün (2018) “kesişimsel ve uluslararası ötesi” (s. 126) bir bakış açısı sunmak üzere feminist çevirinin tarihsel gelişimini yeniden ele almış ve alandaki beş temel konuyu incelemiştir. Feminist çeviri, genellikle Kanada’daki feminist çeviri ekolüyle ilişkilendirilse de çalışmada bu anlatı sorgulanmış ve feminist çeviri çalışmalarının küresel bir bağlamda değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Cinsiyet temelli metaforlar, tarihteki kadın çevirmenler, tarihteki kadın yazarlar, çevrilen feminist metinler ve çeviride toplumsal cinsiyetin dilbilimsel temsili alandaki araştırma konuları olarak belirtilmiştir. Castro ve Ergün (2018) feminist çeviri çalışmalarının batı merkezli bir yaklaşımdan çıkması ve farklı coğrafi ve kültürel bağlamlara açılması gerektiğini vurgulamışlardır. Bunun için bu başlıklarda yapılacak çalışmalarda coğrafi çeşitliliğin yansıtılması ve Batı merkezli bir bakış açısının ötesine geçilmesi önerilmektedir. Aktivizm ve pedagoji yaklaşımları yönünden de alanda çalışmalara ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir.

Feminist çeviribilim alanı yukarıda özetlendiği gibi uzun yıllardır birçok farklı eserin, teorisinin veya yaklaşımın tartışıldığı bir alan olarak günümüze kadar gelmiştir. Feminist çeviribilim çalışmaları kapsamında, yukarıda bir kısmına kısaca değindiğimiz çeşitli feminist çeviri stratejileri (feminist çeviri stratejilerine dair diğer tartışmalar için bkz. Godayol Nogué, 1998; Wallmach 2006 vb.) tartışılmış ve uygulanmıştır. Günümüzde ise yukarıda da belirtildiği gibi metin içi veya dışı stratejilerin kullanımının incelenmesine ek olarak feminist çeviriye dair uluslar ötesi ve mikro ölçekte veya yerel yaklaşımların önemi vurgulanmaktadır. Bu çalışma da telif eser ve çevirilere dair karşılaştırmalı bir inceleme sunarak feminizm ve feminist çeviri çalışmalarının ilişkisinin anlaşılmasına bir katkı sunmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda, yerel tarihte çeviri ve feminizm kesişiminin ele alınması bakımından feminist çeviri çalışmalarındaki ikinci ve üçüncü dalga çalışmalarına dahil olduğu söylenebilir. Karşılaştırmalı incelemeyi yapmak için oluşturulan derlem Bourdieu'nün alan teorisi bağlamında bir inceleme yapılmasına yönelik zemin sağlamak üzere betimsel olarak incelenmektedir.

Bourdieu'nün Alan Teorisi

Çeviribilimde kültürel yaklaşımlarla birlikte sosyolojik yaklaşımların da ele alınmasıyla çeviri toplumsal boyutuyla incelenmeye başlanmıştır. Eser düzeyinde, bir eserin üretilmesi, dolaşımı, alımlanması gibi soruları ön plana çıkarırken aynı zamanda bir eserin içinde rol aldığı ve etkileşimde bulunduğu daha büyük çerçeveyi ele almak sosyolojik yaklaşımlarla mümkün olmuştur.

Çeviribilimde, sayısı gittikçe artan çalışmalarla birlikte Bourdieu'nün (1984) alan teorisi çalışılmıştır (Gouanvic, 1997; Heilbron ve Sapiro, 2002 ve Simeoni, 1998 ilk örneklerden sayılabilir). Bourdieu'nün alan teorisi, toplumsal dünyayı farklı özerk sosyal alanlara ayırarak, bu alanlar içindeki güç ilişkilerini analiz etmeye yönelik bir yaklaşımdır. Alanlar içinde bireyler ve kurumlar sahip oldukları sermaye türüne göre konum kazanmakta ve aralarında dinamik bir güç ilişkisi gözlemlenmektedir. Sosyolojik bir inceleme gerçekleştirmeyi sağlayan bu analiz yöntemi sayesinde bir alan içinde aktörlerin nasıl konumlandığı ve bu alan içindeki mücadeleler incelenebilir. Burada bahsedilen alanlar edebiyat alanı, akademik alan gibi toplumun farklı alt bölümleri olabilir.

Bu teori kapsamlı bir inceleme yapılmasını mümkün kılmaktadır. Bunun için habitus, sermaye, alan, *illusio* ve *doxa* gibi kavramları temel alır. Bu teoriye göre (Bourdieu, 1993) her alanın kendine özgü dinamikleri ve kuralları bulunur. Alan içindeki aktörler, sahip oldukları sermaye ve habituslarına göre avantajlı veya dezavantajlı konumlara sahip olabilirler. Aktörlerin sermayeleri alan içindeki güç dağılımını belirler. Bourdieu (1984) ekonomik, kültürel, sosyal ve sembolik olmak üzere dört tür sermaye tanımlar. Habitus ise aktörlerin sahip oldukları sosyal koşullar sonucunda bir eylemi gerçekleştirme biçimleridir. Buna toplumsal geçmiş, eğitim, bireyin yetişme koşulları gibi durumlar dahildir. Örneğin, kadın yazarların veya çevirmenlerin toplumsal cinsiyet normları nedeniyle belirli türde eserler üretmeye yönlendirilmeleri veya daha az prestijli türlerde görünürlük kazanırken, daha prestijli bağlamlarda dışlanmaları, habitusun alan içindeki etkisine örnek teşkil etmektedir. Habitus, bireylerin alan içinde nasıl hareket edeceğini belirleyen en etkili unsurlardan biridir.

Alan içinde aktörler sahip oldukları sermayeyi artırmak ve alanın kurallarını belirlemek için sürekli bir mücadele halindedirler. Bu mücadelenin incelenmesi alandaki güç ilişkilerini ve alanın yapısını ortaya koyar. Bourdieu (1991) bu mücadeleyi oyuna benzeterek açıklar ve bu oyunda olma hissini de *illusio* terimi ile kavramsallaştırır.

Bourdieu'nün alan incelemesinde belirttiği bir diğer konu da alanların dönüşümüdür. Buna göre alanlar zamanla değişir. Oyundaki aktörler mücadelelerle alanı yeniden düzenleyerek dinamik tutar. Bu yeniden düzenlemelere karşın alanda mücadele konusu olamayacak bazı unsurlar da vardır. Bunlar da *doxa* olarak adlandırılır. *Doxa* mücadele sürerken alanda belirlenen kurallar gibi şekillenir. *Doxa*, alanda hiyerarşik bir yapı bulunması ve aktörlerin alanda tanınması ve kabulü gibi faktörlerle birlikte ele alındığında oyun metaforunu tamamlayan diğer bir unsur olarak düşünülebilir.

Bourdieu'nün alan incelemesi, üretim sürecinde toplumsal normların etkisini anlamak ve güç ilişkilerine dair bir çerçeve oluşturmak için etkili bir yöntemdir. Alan incelemesi yapabilmek için aktörlerin habitusu, sermaye türleri, *illusio* ve *doxa* gibi oyunun etmenlerine yönelik ayrıntılı bir analiz yapılması

gerekir. Bir şeyin alan olarak tanımlanabilmesi için özerklik, hiyerarşik yapılanma, alandaki aktörler arasında dinamik mücadelenin sürmesi ve bu mücadele alanının yeniden üretilmesi şeklinde dört unsurun görülmesi gerekir (Bourdieu, 1993). Çeviribilim bakış açısından bakıldığında, çevirinin alan oluşturup oluşturmadığı tartışılmış (Gouanvic, 2014; Simeoni, 1998; Wolf, 2011) ve bazı araştırmacılarca, yeterli özerklik sağlayamadığı veya çevirmenin ya da çevirmenliğin çoğu bağlamda yeterli şekilde tanınmadığı ileri sürülerek alan olarak tanımlanabilecek tüm unsurlar çeviride tespit edilememiştir. Buna rağmen Bourdieu’nün analizinin uygulanması, bütüncül olarak bir mücadele alanını incelemeyi mümkün kılmakta ve alandaki güç ilişkilerine dair veri sağlamaktadır.

Bu çalışmada benimsenen yaklaşımı netleştirmek adına, Gouanvic’in (1997) çalışmasından bahsetmekte yarar vardır. Gouanvic (1997), Amerikan bilim kurgusunun 1950’lerde Fransa’ya ithal edilme sürecini Bourdieu’nün alan teorisi perspektifinden ele almaktadır. Boris Vian, Raymond Queneau ve Michel Pilotin gibi entelektüellerin yaptığı çeviri ve eleştiriler sayesinde Amerikan bilim kurgusu Fransız kültürel alanına yeni bir tür olarak giriş yapmıştır. Gouanvic (1997), bu süreçte bilim kurgu metinlerinin kültürel alana nasıl yerleşeceğini belirleyen önemli aktörler olduğunu tespit etmiştir. Bourdieu’nün teoriyi açıklarken sunduğu her bir terim üzerinden gitmek yerine, bütünsel bir bakış açısıyla aktörleri ve onların rolünü ele alan Gouanvic (1997), kültürlerarası etkileşimin üretimde oynadığı rolü göstermiştir. Boris Vian, önemli Amerikan bilim kurgu eserlerini Fransızcaya çevirerek ve çevirilerinde bazen mizahi tonları vurgulayarak eserleri okurlar için çekici hale getirmiştir. Vian’ın çeviri faaliyetleri sayesinde bilim kurgu Fransız kültürel kanonuna popüler ve önemsiz bir türden ziyade ciddi ve önemli bir tür olarak giriş yapmıştır. Michel Pilotin de yazılarıyla ve Hachette-Gallimard yayıneviyle *Rayond Fantastique* serisinin yayımlanmasında oynadığı rol sayesinde Fransa’da bilim kurgunun yayılmasında rol oynamıştır. Son olarak, Raymond Queneau ise yazdığı eleştiri metniyle bilim kurgu türünü akademik ve edebi çevrelere tanıtarak bilim kurgunun edebi değerini savunmuştur. Aktörler ve eserler üzerinden yaptığı incelemede Gouanvic (1997) çevirinin farklı bir kültürde yeni bir tür oluşumunda nasıl bir rol oynadığını ortaya koymuştur. Bu süreçte çeviri Amerika’nın Fransa’daki kültürel etkisini kuvvetlendiren bir araç olarak işlev görse de aynı zamanda yeni bir tür oluşumunun tetikleyicisi olmuştur.

Bu çalışma kapsamında çeviribilim ve toplumsal cinsiyet perspektifinden ele alınan eserler incelenerek bir alan sorgulaması yapılmaktan ziyade bu alan sorgulamasına zemin hazırlanmaktadır. Bu kapsamda toplanan eserler, toplumsal bir bağlamda ele alınarak bütüncül bir bakış açısıyla alanın kurallarını ve normlarını belirleyen aktörlerin (yayıncılar, yazarlar, çevirmenler vb.) nasıl bir etki yarattığına dair betimsel inceleme sunulmaktadır. Telif ve çeviri eserlere yönelik karşılaştırmalı bir analiz ile çevirinin nasıl konumlandığı da tartışılmaya çalışılacaktır.

Yöntem

Bu çalışmanın amacı, çeviri ve feminizm arasındaki ilişkiyi incelemek ve feminist kuramsal metinlerin çevirisine özel bir vurgu yaparak Türkiye’de feminizmin gelişmesinde çevirinin rolünü ortaya koymaktır. Bu amaçla Bourdieu’nün alan incelemesini uygulamak için öncelikle veriye dayalı analiz gerekmektedir. Bu nedenle, konuyla ilgili tüm çeviri ve kaynak metinlerden oluşan geniş bir veri tabanı oluşturularak çevirinin rolünü anlamak için çalışmada derlem tabanlı bir metodoloji benimsemiştir. Çeviribilimde genellikle betimleyici çeviri çalışmaları [descriptive translation studies] bağlamında ele alınan derlem tabanlı metodoloji, metinlerden oluşan verilerin gözlemlenmesi, bunlara dair örüntülerin tespit edilmesi, hipotezlerin formüle edilmesi ve test edilmesi gibi işlemlerden oluşan bir yöntem olarak tanımlanmaktadır (Laviosa, 2013, s. 229). Derlemin birincil kaynaklarından biri, 1990 yılında kurulan ve Türkiye’de yalnızca kadınlara odaklanan tek kütüphane ve arşiv olan İstanbul’daki Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı’dır (KEKBMV). Bunun dışında, Türkiye’de 28 üniversitede toplumsal cinsiyet ve kadın çalışmaları ile ilgili yüksek lisans veya doktora programı olduğu tespit edilmiştir. Bu kapsamda, 28 üniversitenin kütüphane kataloğu ve Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi’nin kataloğu olmak üzere toplamda 29 kütüphanenin kataloğu taranmıştır. Derlemi, ilgili çalışmalarla sınırlandırmak için “feminizm”, “feminist” ve “toplumsal cinsiyet” anahtar kelimeleri seçilmiştir.

Katalogların çoğu aynı arayüze sahip ve anahtar kelimelerle eser arama konusunda elverişlidir. Farklı arayüze sahip olanlarda da detaylı bir arama yapmak için filtre seçeneklerinden faydalanılmıştır. Anahtar kelime girildikten sonra dil filtresi Türkçe, tür veya format (uygulanabilirliğe göre) kitap ve e-kitap olarak seçilmiştir. Sabancı Üniversitesi gibi bazı veri tabanlarında kitap ya da e-kitap seçeneği bulunmamakta, sadece basılı materyal seçeneği bulunmaktadır. Bu durumda, katalog taramasında belirlenen tüm eserler listeye yazılmış ve araştırmacı tarafından kitap ve e-kitap olarak filtrelenmiştir. Böyle bir yöntem kullanılarak, anahtar kelimeyle ilgili olabilecek tüm çalışmalara erişmek ve böylece daha kapsamlı bir derlem elde etmek mümkün olmuştur.

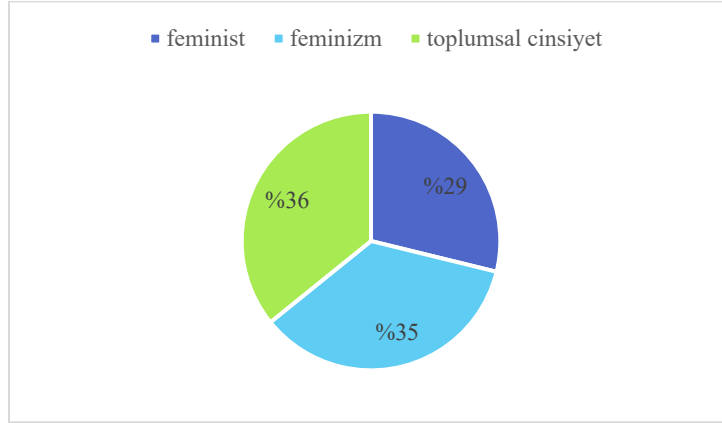
Seçilen anahtar kelimelerle tüm eserler toplandıktan sonra, dil filtresi Türkçe olarak ayarlanmış olmasına rağmen bazı veri tabanlarının sonuçlarında yabancı eserlere rastlandığı ya da yüksek lisans tezi gibi farklı türde eserlerin sonuçlarda yer aldığı görülmüştür. Dil filtresine rağmen listelenen yabancı eserlere ek olarak, “feminizm” veya “feminist” anahtar kelimeleri, Ankara Üniversitesi örneğinde olduğu gibi, yazılım tarafından bazen *kominist*, *semitik*, *kominizm* olarak yanlış yorumlanmıştır. Ayrıca, sonuçlar bir materyalin tüm örneklerini içerdiği için bazı girişler tekrarlanmıştır. Bunlara ek olarak bazı kitapların hem çeviri hem de Türkçe yazılan çalışmalardan oluşan derlemelerden oluştuğu tespit edilmiştir. Araştırmanın örneklemini etkileyen tüm bu alakasız girişleri hariç tutmak için, eserlerin nihai listesi telif eser, çeviri, karışık, ilgisiz, tekrar eden ve yanlış girdi etiketleriyle sınıflandırılmıştır.

Etiketlere ek olarak sınıflandırmada göz önünde bulundurulması gereken iki unsur daha mevcuttur. Ciltler halinde tespit edilen eserler, her bir cilt ayrı bir kitap girdisi olacak şekilde girilmiştir. Çevirilerde de bazı eserlerin farklı yayınevleri tarafından farklı çevirmenlerin çevirileriyle basıldığı tespit edilmiştir. Bu durumda tespit edilen eser, farklı bir yayınevi ve çevirmen olması sebebiyle ayrı bir eser olarak kabul edilmiştir.

Bu sınıflandırma sonucunda, üniversite kütüphaneleri ve KEKBMV kataloglarından toplanan kitaplarından nihai bir liste elde edilmiştir. Bu liste temel alınarak çalışmanın bulguları incelenecektir.

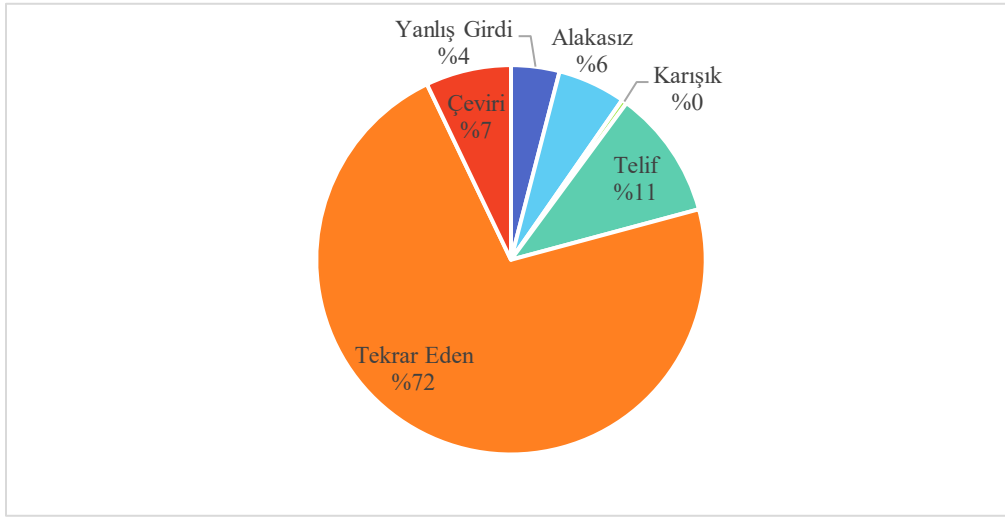
Bulgular

Yöntem kısmında belirtildiği gibi feminizm, feminist ve toplumsal cinsiyet anahtar kelimeleri kullanılarak yapılan eser taraması sonucunda, ilgisiz, tekrar eden ve yanlış girdi gibi etiketlerle sınıflandırılacak alakasız girişler de dahil olmak üzere 8305 esere ulaşılmıştır. Belirlenen anahtar kelimelerin kapsama uygun eserlere ulaşmada faydalı olduğu söylenebilir. Araştırma konusu ile anahtar kelimeler kullanıldığı ve ilgili sonuçlar elde edildiği halde, kütüphane kataloglarındaki her eserin özenli bir şekilde etiketlenmediği de araştırma sırasında görülmüştür. Bu bağlamda, ilgili anahtar kelimeler kullanılsa da yine de araştırma konusuyla ilgili olabilecek ancak sonuç kısmında görünmeyen kitaplar olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Bunu mümkün olduğu kadar önlemek için 29 kataloğun taranması hedeflenmiştir. Her bir anahtar kelime ile elde edilen ve henüz etiketlere göre sınıflandırılmamış şekliyle eserlerin dağılımında anahtar kelimelerin etkisi ise Şekil 1’deki gibidir.

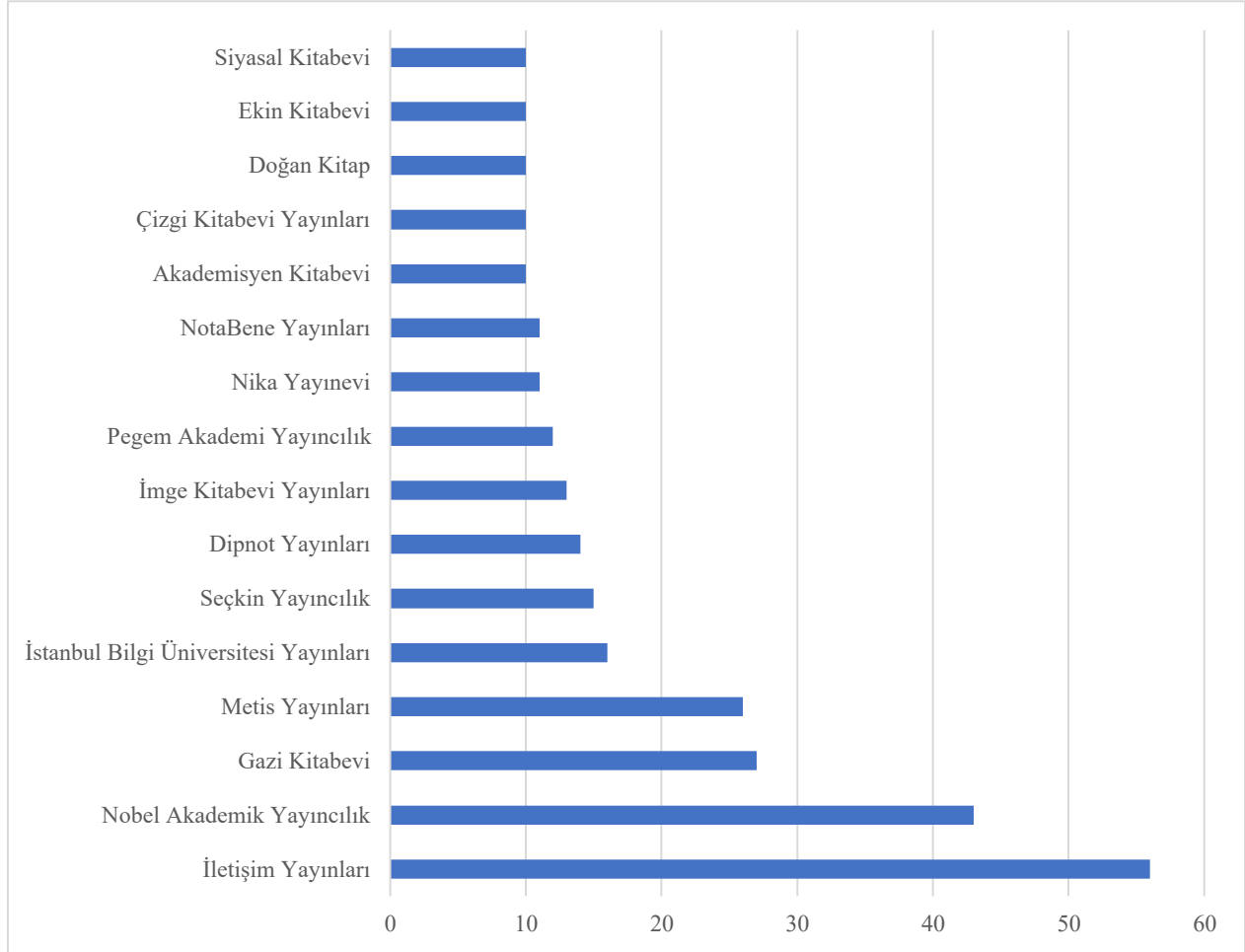
Şekil 1. Anahtar kelimeye göre eser sayıları

Eserlerin çalışma kapsamında belirlenen etiketlere göre dağılımı ise Şekil 2'de gösterilmektedir.

Şekil 2. Etiketlere göre eser sayıları

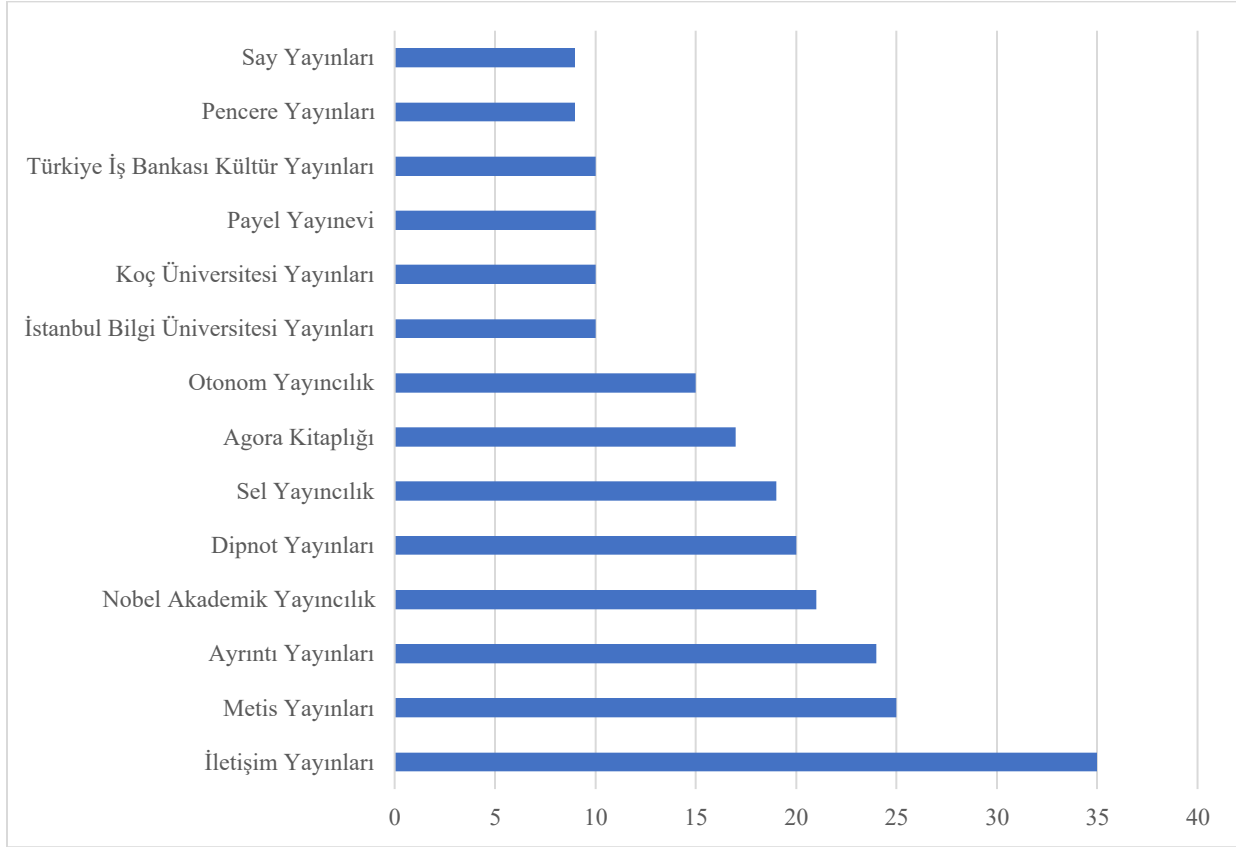
İlgisiz, tekrar eden ve yanlış girdi gibi etiketlerle sınıflandırılacak alakasız girişlere ek olarak, tespit edilen 38 adet karışık eser de hem çeviri hem de telif eser kapsamında incelenebileceğinden bu bölümde yapılan analizin dışında tutulmuştur. Buna göre, tüm alakasız girişler çıkartıldıktan sonra, 889 telif esere karşılık, 590 çeviri eser olduğu görülmektedir. Bu eserlerden yola çıkarak alandaki aktörlere dair fikir edinmek için yayınevleri listelenmiştir. Buna göre 889 telif eseri basan 347 farklı yayınevi tespit edilmiştir. En çok telif esere sahip olan ilk 16 yayınevi Şekil 3'te görülebilir.

Şekil 3. En çok telif esere sahip yayınevleri

Bu veriler ışığında feminizme dair telif eser üreten çok sayıda yayıncı olduğu söylenebilir. Bunların dağılımı incelendiğindeyse 56 eserle en fazla sayıya sahip olan İletişim Yayınları dikkat çekmektedir. Basılı eser sayıları yüksek olan yayınevlerine ek olarak, derlemde yalnızca 1 eser ile yer bulan 219 farklı yayınevi mevcuttur. Buna göre toplam yayınevi sayısının %63'ü farklı kurumlardan oluşmaktadır.

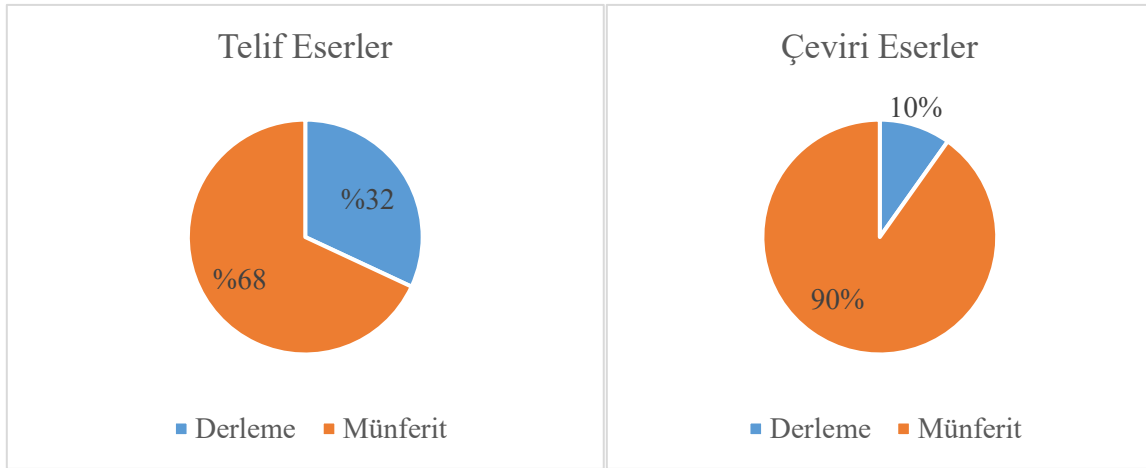
Çeviri eserlerde ise 198 farklı yayınevi tespit edilmiştir. Bu yayınevleri arasından en çok esere sahip olan yayınevlerinin dağılımı Şekil 4'te verilmiştir.

Şekil 4. En çok çeviri esere sahip yayınevleri

Çeviri eserlerde, 35 eserle İletişim Yayınları'nın öne çıktığı görülmektedir. 112 yayınevinin derlemde yalnızca 1 eseri tespit edilmiştir. Bu da yayınevlerinin %57'sinin farklı kurumlardan oluştuğunu göstermektedir.

Derlemdeki eserlere bakıldığında hem telif eser hem de çevirilerde çok yazarlı makale derlemelerinden oluşan eserler görülmektedir. Kütüphane katalog girdisinden tek yazarın farklı makalelerinden oluşan derlemeleri tespit etmek mümkün olmadığından derlemeler bakımından yalnızca çok yazarlı kitaplar incelenmiştir. Telif ve çeviri eserlere dair çok yazarlı makale derlemelerinin dağılımı Şekil 5'te verilmiştir.

Şekil 5. Telif ve çeviri eserlerdeki derleme sayıları

Çeviri eserlerde 113 adet eserin katalog girdisinde birden fazla yazar ismi bulunmaktadır.⁵ Ayrıntılı incelendiğinde, her eserin makale derlemesi olmadığı, bazılarının ortak çalışılan eserler olduğu görülmektedir. Buna göre birden fazla yazarlı kitaplar *ortak yazarlı* veya *çok yazarlı* şeklinde sınıflandırılmış ve bu eserlerin 56'sı ortak yazarlı ve 57'si de çok yazarlı olarak tespit edilmiştir. Çok yazarlı 57 eser, makale derlemesi niteliğindedir. Hem çok yazarlı hem de derleme niteliğindeki eser sayısı, %10 şeklinde telif eserlere göre daha düşüktür.

Çevirmen boyutunda aktör sayısı bakımından veriler ele alındığında ise 98 çeviri eserin (%17) katalog girdisinde birden fazla çevirmenin rol aldığı görülmektedir. Daha ayrıntılı bakılarak, çok yazarlı ve ortak yazarlı yazar sınıflandırması sayesinde, birden fazla çevirmen girdisinin kolektif çeviriye işaret edip etmediği anlaşılmasına çalışılmıştır. Örneğin, eser çok yazarlı olarak sınıflandırılan bir makale derlemesi ise çok sayıda çevirmen girdisi ayrı ayrı bölümleri çeviren çevirmenleri göstermektedir. Bu durumda böyle bir eser makale derlemesi olarak kabul edilmiş ve kolektif çeviri olarak değerlendirilmemiştir. Ancak eser, çok yazarlı olarak sınıflandırılmadığında birden fazla çevirmen girdisi olması durumunda bu eser kolektif çeviri olarak değerlendirilmiştir. Buna göre 82 çevirinin (%14) birden fazla çevirmen tarafından kolektif olarak çevrildiği görülmektedir. Kolektif çevirilerin basıldığı yayınevlerinde 9 çeviri ile Nobel Akademik Yayıncılık öne çıkmaktadır. Bunu 5 kitap ile Otonom Yayıncılık takip etmektedir. Daha sonra ise 4'er kitap ile Ayrıntı Yayınları ve Metis Yayınları gelmektedir.

Yayınevleri ve eserlerin niteliği dışında eserlerin üretilmesinde rol alan yazar ve çevirmenlerin de incelenmesi alan incelemesi yapılabilmesi için faydalı olacaktır. Telif eserlerde 7 eserle en çok Aksu Bora'nın eseri bulunmaktadır. Bora'yı 6 eserle Sibel Özbudun ve 5 eserle de Fatmagül Berktaş takip etmektedir.

Çevirilerde yayınevi dışındaki aktörlerden biri olan çevrilen yazarlara bakıldığında ise 9 eserle en çok Simone de Beauvoir'ın eserlerinin çevrildiği görülmektedir. En çok çevrilenlere dair bulgular Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. En çok çevrilen yazarlar

Yazar	Eser Sayısı
Simone de Beauvoir	9
Luce Irigaray	7
Judith Butler	7
Bell Hooks	5
Emma Goldman	5
Georges Duby, Michelle Perrot	5
Silvia Federici	5

En çok çevrilen yazarlara bakıldığında listenin Fransız (Simone de Beauvoir, Luce Irigaray, Georges Dulby, Michelle Perrot) ve Amerikalı (Judith Butler, bell hooks, Emma Goldman) akademisyen ve aktivistlerden oluştuğu görülmektedir. Silvia Federici, İtalyan asıllı olmakla birlikte akademik çalışmalarını Amerika'da sürdürmüş ve özellikle marksist ve radikal feminizme dair önemli eserler ortaya koymuştur.

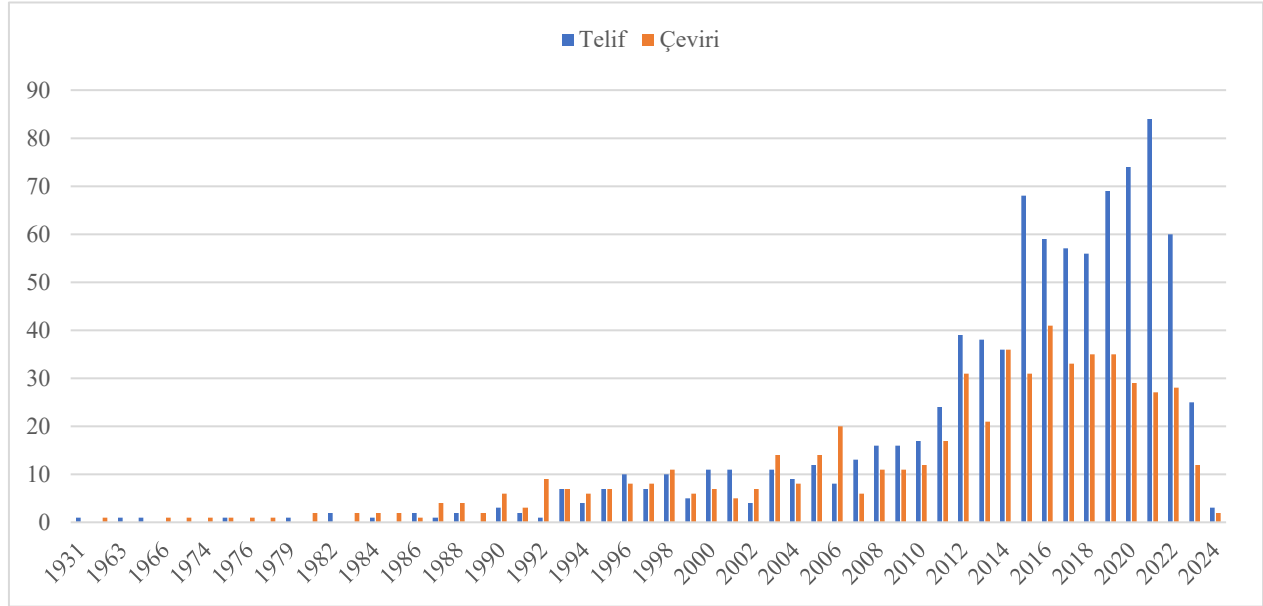
Çevrilen eserlerdeki ağırlıklı kaynak dil İngilizce (%85) olmakla birlikte diğer dillerden de çeviriler olduğu görülmektedir. İngilizceden sonra 59 eserle (%10) Fransızca gelmekte ve bunu da 17 eserle (%3) Almanca takip etmektedir. Makale derlemelerinden oluşan çeviri 2 eserde hem Fransızca hem de İngilizceden çeviri yapılmıştır. Buna ek olarak, 3 Arapça ve 3 İtalyanca kaynak diline sahip eser çevrilmiştir. Japonca, Norveççe, Osmanlı Türkçesi, Farsça, Rusça ve İsveççeden ise birer çeviri eser bulunmaktadır.

Çevirmenler incelendiğinde ise çok sayıda farklı aktör görülmektedir. Ancak bunlar arasında en çok çeviriye sahip çevirmenlerin başında 12 çeviri ile Ahmet Fethi Yıldırım gelmektedir. Yıldırım'ı 9 çeviri ile

⁵ Tüm derlem içindeki iki kitabın çevirmen bilgisine ulaşamadım. Burada paylaşılan sayılara bu iki kitap dahil değildir.

Ebru Kılıç ve 8 çeviri eser ile Şirin Tekeli ve Gülnur Acar-Savran takip etmekte, daha sonra ise 6 çeviri ile Aksu Bora gelmektedir.

Son olarak, çeviri ve telif eserlerin yıllar içindeki dağılımının incelenmesi çevirinin rolünün daha iyi anlaşılması için ışık tutacaktır. Derlemdeki en eski eser 1931’de basılan Nezihe Muhiddin’in *Türk Kadını* kitabıdır. Bu kitabı, 1946 yılında basılan Magnus Hirschfeld tarafından yazılmış ve Marsel Süleyman Şalom ve Dr. S. Oktay tarafından çevrilmiş *Cinsiyet Dünyası* kitabı takip etmektedir. Eserlerin karşılaştırmalı olarak yıllara göre dağılımı ise Şekil 6’daki gibidir.

Şekil 6. Karşılaştırmalı olarak telif ve çeviri eserlerin yıllara göre dağılımı

Derlemdeki eserlere göre 1980’lere gelene dek 5 telif, 7 çeviri eser olmak üzere toplamda 12 eser vardır. 1981 yılına dek her yıla dair 1 eser tespit edilmiştir. Örneğin, 1931 yılında 1 telif, 1946 yılında 1 çeviri, 1963 yılında 1 telif eser bulunmuştur. 1981’de basılan 2 çeviriyle birlikte 1996 yılına dek çevirilerin sayısı telif eserlerden daha fazla veya telif eser sayısına eşit olacak şekilde ilerlemektedir. 10 telif eser ile 8 çevirinin olduğu 1996 yılı ile ilk defa telif eserlerin sayısının arttığı görülmektedir. 2000’lere kadar dengeli bir ilerleme görülürken 2000 yılından sonra telif eserlerin ağırlıklı olarak arttığı gözlemlenmektedir. 20 çeviri ve 8 telif eserin tespit edildiği 2006 yılı 2000’li yıllarda en yüksek farkın yakalandığı yıldır. 2007 yılında ise 13 telif ve 6 çeviri ile telif eserlerin sayısının daha yüksek olduğu görülmektedir. 2007 (13 telif, 6 çeviri) yılında başlayan telif eserin sayıca üstünlüğü 2014 yılına dek devam etmektedir. 2018’deki telif eserler, neredeyse çeviri eserlerin sayısını ikiye katlamıştır. Günümüze yaklaştıkça da telif eser sayısının artışı göze çarpmaktadır. 2021 yılı 84 telif eser ile en çok telif eser üretilen yıl olurken 2016 yılı da 41 çeviri ile en çok çeviri eserin olduğu yıl olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tartışma

Veriler incelendiğinde, başlangıçta çoğunlukla çeviri eserlerin olması, Türkiye’de bu alanın gelişmesi için kuramsal bilginin bir süre yoğun olarak dışarıdan alındığını ortaya koymaktadır. İlerleyen yıllarda, özellikle 2000’lerden sonra artık telif eserlerin baskın olması ise alanda yeni fikirlerin yerel bağlamda üretildiğini göstermektedir.

Aynı zamanda eser sayıları genel olarak 10 kitabın altındayken 1998’den itibaren yavaş yavaş hem çeviride hem de telif eserde 10’un üzerine çıkmış ve 2021 yılı 84 eserle en çok telif eserin bulunduğu yıl olmuştur. Çeviri eserler ise 2014 ve 2020 yılları arası yıllık ortalama 34 kitapla tutarlı bir gelişme takip

etmiştir. Gouanvic'in (1997) yukarıda ele alınan çalışması modellenerek söylenecek olursa, çevirinin yerel eserlerin üretilmesinde etkili olduğu söylenebilir.

2000'ler öncesine bakıldığında dikkat çeken başka bir ayrıntı da aktörlerin değişimidir. 2000'ler öncesinde Payel Yayınlarının 11 çeviri yayımladığı görülmektedir. Ancak 2011'den sonra bu yayınevine ait herhangi bir eser tespit edilmemiştir. Pencere Yayınlarının da tespit edilen son eseri 2002 yılına ait bir çeviridir. 2002'ye kadar 9 çeviri ve 1 telif eser bu yayınevi tarafından basılmıştır. 1987-1995 arasında yayımladığı 2 telif eser ve 8 çeviri eserle Afa Yayınları da dikkat çekmektedir. 2000 öncesine ait önemli sayılarda eserlere sahip bu yayınevleri ilerleyen yıllarda herhangi bir eserle derleme dahil olmamıştır. Bu da zaman içinde aktörlerin değişiminin ve alandaki dönüşümün incelenmesi gerektiğine işaret etmektedir.

Bu yayınevleri dışında, İletişim Yayınları, Metis Yayınları, Nobel Akademik Yayıncılık, Dipnot Yayınları ve İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları dikkat çekmektedir. Bu yayınevleri hem 2000 öncesi hem de sonrası olmak üzere iki sonuçta da ilk 15'te bulunan yayınevleri olmuştur. Özellikle İletişim Yayınları, Nobel Akademik Yayıncılık ve Metis Yayınlarının hem telif eser hem de çeviri konusunda aktif bir rol oynadıkları söylenebilir.

İletişim Yayınları ve Metis Yayınlarının 2000 öncesinde de oldukça aktif olduğu görülmektedir. Hem telif eser hem de çeviride baskın bir eser sayısına sahip Nobel Akademik Yayıncılığın ise 2011 yılına kadar hiçbir çeviri eser yayını yoktur. 2014'te yayımladığı 4 çeviriden sonra artan sayılarda yayınlarına devam etmektedir. Bulguların 2000 yılı sonrasında ve öncesinde hem eser sayısı hem de aktörler yönünden farklılık göstermesi, yine aynı şekilde çeviri eserlerin, feminizmin Türkiye kanonuna girdiği ilk yıllarda önemli bir role sahip olduğunu ve alanda eser üretimini tetiklemiş olabileceğini göstermektedir. İletişim Yayınları ve Metis Yayınları gibi kesintisiz olarak katkı sunan yayınevlerinin aktör olarak rol almasıyla feminist çeviri alanının uzun soluklu bir gelişim sürecinde olduğu söylenebilir.

Bulgular kısmında ele alınan hem telif hem çeviri eserlerdeki yayınevlerine bakıldığında, Türkiye'de genellikle akademisyenlerin yayın yapmayı tercih ettiği ve akademik konuların ele alındığı yayınevleri karşımıza çıkmaktadır. Telif eserlerde ilk beşte görülen yayınevlerinden İletişim Yayınları, Metis Yayınları, Ayrıntı Yayınları ve Dipnot Yayınları hem kurgu hem de kurgu dışı eserler yayımlayan yayınevleridir. Nobel Akademik Yayıncılık, Gazi Kitabevi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları ise genellikle akademik konularda kurgu dışı türde yayın yapmaktadır. Dipnot Yayınları yalnızca 2000 yılında kurulmuş olmasına rağmen 20 çeviri ile en çok çeviri esere sahip ilk beş yayınevi içerisinde yer almaktadır. 1988 yılında kurulan Ayrıntı Yayınları, yine 1988/89 yıllarında kitap basmaya başlayan İletişim Yayınları ve 1982 yılında kurulan Metis Yayınları ise yayıncılık tarihinde daha köklü bir geçmişe sahiptir.

Bunlar dışında, en çok esere sahip yayınevleri arasında telif eserler söz konusu olduğunda 1999 yılında kurulan Doğan Kitap haricinde, genellikle 1980 yılında gerçekleşen 12 Eylül askerî darbesi sonrası kurulan diğer yayınevlerinde ağırlıklı olarak kurgu dışı kitaplar basıldığı görülmektedir. Yayınevlerinin yenilerinden olarak 2000 yılında kurulan İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları ve Dipnot Yayınları görülmektedir. Bu iki yayınevinin de hem telif hem çeviri konusunda en çok esere sahip yayınevleri arasında olması, bazı yayınevlerinin hem telif eser üretmede hem de çeviride feminizmi odak noktası olarak aldığını göstermektedir. Listeye bakıldığında en yeni yayınevinin ise 2010 yılında kurulan NotaBene Yayınları olduğu görülmektedir. Söz konusu yayınevi, 11 telif eser ve 8 çeviri ile yine her iki yönden de alana katkı sunan bir yayınevi olarak karşımıza çıkmaktadır. Yeni kurulan yayınevlerinin her iki alanda da etkili olması, Türkiye'de feminist kurama dair metinlerin halen yoğun olarak yayımlanmaya devam ettiğini ve yabancı kaynakların alımı ve yeni eserler üretilmesi arasında bir denge olduğunu da göstermektedir.

Çeviri yayınlarda dikkat çeken aktörler olarak, daha önce bahsedilen Payel Yayınevi ve Pencere Yayınları dışında, 1956 yılında dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel tarafından kurulan Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları en köklü yayınevi olarak görülmektedir. Onun dışında, 1976'da kurulan Say Yayınları ve 1990 yılında kurulan Sel Yayıncılık ve 2000'li yıllardan sonra kurulan Agora Kitaplığı, Sel Yayıncılık ve Otonom Yayıncılık şimdiye kadar bahsedilen aktörlerden farklı olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınlarının derlem içerisinde yalnızca çeviri eser katkısı olması, bakanlık öncülüğünde başlatılan Çeviri Bürosu'nun kurulması ve çeviri faaliyetlerine yoğunlaşılmasıyla başlayan yayınevinin çeviri eserler basma misyonunu sürdürdüğü şeklinde yorumlanabilir.

Bunlara ek olarak, çalışmanın giriş kısmında bahsedilen Ayizi Kitap’a ait derlemde 3 telif ve 5 çeviri olmak üzere toplamda 8 kitap ve Güldünya Yayınlarına ait ise 3 telif ve 7 çeviri olmak üzere toplamda 10 kitap bulunmaktadır. 2010 yılında kurulan Ayizi Yayınevi, toplamda 63 kitap bastıktan sonra 2019 yılında yayıncılığa veda etmiştir (“Kapanan Ayizi Yayınevi’nden kadınlara”, 2019). Ayizi Yayınevinin kurucularından birinin derlem analizi sonucunda yazar ve çevirmen olarak ön plana çıkan Aksu Bora olduğu da dikkat çekmektedir.

İncelenen yayınevlerine ek olarak, derlemdeki eserlerde benzer yazar ve çevirmenlerin de rol aldığı görülmektedir. Şirin Tekeli, Aksu Bora ve Gülnur Acar-Savran gibi aktörlerin hem çeviri hem telif eser üretiminde etkin rol alması ve yazar ve çevirmenler arasında yoğunlukla akademisyenlerin olması feminist literatürün nasıl şekillendiğini ve alandaki üretimin akademik perspektifle geliştiğini göstermektedir. Bu isimlerin Türkiye’de akademi ve feminist çalışmalar alanında öne çıkan isimler olması, kurgu dışı feminist eserlerin alana güçlü bir şekilde giriş yapmasını sağlamış olabilir.

Kuramsal boyutta feminist çeviri stratejileri ele alınırken bahsedildiği gibi derlemeler dışında, birden çok aktörün bir araya geldiği ve iş birliği yaptığı kolektif çevirilerin varlığı feminist çeviri faaliyetleri bağlamında önemli bir unsurdur. Kolektif çeviri faaliyetleri, Türkiye’de özellikle 1980’lerde Kadın Çevresi Yayınları tarafından yürütülen çeviri faaliyetlerinde karşımıza çıkmaktadır. Burada kolektif bir şekilde metinlerin ele alınması, ön söz veya dipnot gibi yan metinlerle çevirinin zenginleştirilmesi feministlerin bilinç yükseltme toplantılarını yansıtmaya şekilleri olarak ele alınabilir ve çeviri ile feminist pratikler arasındaki ilişkiye de dikkat çeker. Nobel Akademik Yayıncılık ve Otonom Yayıncılık gibi akademik alanda eser üreten yayınevlerinin kolektif çeviri faaliyeti yürütmesi metinlerin çevirisinde akademik iş birliğine işaret etmektedir.

Telif eserlerde derleme oranının %44 olması, önemli oranda eserin akademik olarak kolektif bir çaba ile ortaya konduğunu göstermektedir. Çeviri için makalelerden oluşan derlemelerden ziyade münferit eserlerin daha çok tercih edildiği söylenebilir.

Çeviri yapılan dilin genellikle İngilizce olması ve en çok çevirisi yapılan yazarların Amerikalı veya Fransız olması, Türkiye’deki feminist eserlerin belirli kültür veya kanonlardan etkilenmiş olabileceğine dair izler sunabilir. 2000 öncesinde basılan 104 eserde de 69 adet İngilizce ve 21 adet Fransızca metnin çevrildiği görülmektedir. Feminizmin dünyadaki gelişimi göz önünde bulundurulduğunda Türkiye’nin de benzer kanonları takip etmesi beklenen bir sonuç olarak yorumlanabilir. Burada çeviri sayesinde İngilizce ve Fransızca yayın yapan kültürlerin hegemonik bir etkisi olduğu da görülebilmektedir.

Yapılan değerlendirmelere bütün olarak bakıldığında, akademik anlamda feminizme dair önemli bir üretimin olduğu görülmektedir. Tespit edilen 469 ilgisiz kitap içinde de yalnızca 54 tane kurgu eser tespit edilmiş olması da Türkiye’de feminizm, feminist ve toplumsal cinsiyet anahtar kelimeleriyle ilgili yoğunluklu olarak akademik çalışmaların üretildiğini göstermektedir.

Sonuç

Bu çalışmada derlem temelli bir yaklaşımla çevirinin feminizmin gelişmesindeki rolüne ışık tutacak bir analiz yapılmaya çalışılmıştır. Analizin anlamlandırılması için çeviri ve feminizm arasındaki kavramsal ilişki ve feminist çeviri çalışmaları açıklanmıştır. Buna ek olarak, derlem yaklaşımının benimsenmesinin nedeni olan alan kuramı ele alınmıştır. Toplanan verilerin betimsel bir analizi sunulmuştur.

Sonuç olarak, çevirinin Türkiye’de feminizmin gelişimindeki rolünün, yalnızca feminist metinlerin aktarımıyla sınırlı kalmayıp, feminist söylemin yerel bağlamda yeniden inşa edilmesine katkı sunduğu ortaya konmuştur. Bu bağlamda, çeviri, belirli yayınevleri, akademisyenler ve çevirmenler aracılığıyla şekillenen bir mücadele alanı olarak ele alınmaktadır. Feminist çeviri pratiği, hem feminizmin Türkiye’de kuramsal temellerinin atılmasında hem de feminist düşüncenin yerleşmesinde önemli bir rol oynamıştır. Tıpkı Amerikan bilim kurgusunun Fransa’da edebi meşruyet kazanması sürecinde çevirmenler ve eleştirmenlerin belirleyici olması gibi, Türkiye’de de belirli yayınevleri ve akademisyenler, feminist düşüncenin çeviri yoluyla dolaşıma girmesinde etkin olmuştur. Derleme bakıldığında, ilk olarak 1931 yılında basılan bir telif eserin görülmesi ve ilerleyen dönemde telif eserlerin yoğunlaşmasının ancak 2000’ler sonrasında gerçekleşmesi, çevirinin feminist düşünce temellerinin atılmasındaki etkisine işaret

etmektedir. Aynı zamanda, İletişim Yayınları ve Metis Yayınları gibi hem telif hem de çeviri eser bakımından derlemde yüksek sayıda eseri bulunan yayınevlerinin olması feminist teorisinin gelişimi için aktif rol alan yayınevleri olduğunu göstermektedir. Ek olarak, Dipnot Yayınları gibi yeni ve etkin aktörlerin çeviri ve telif eserlerde ön plana çıkması feminist düşüncenin gelişiminde çevirinin rolünün devam ettiğini göstermektedir. Hem yayınevleri hem de rol alan aktörler incelendiğinde, alanda akademik yayınevlerinin ağırlıkta olması ve akademisyenlerin hem telif eser hem de çeviri üretmede etkin olması gibi çeşitli örüntüler görülmektedir. Bu nedenle, Türkiye’de feminist düşüncenin yerleşmesinde çeviri faaliyetlerinin önemli bir rolü olduğu söylenebilir. Bu doğrultuda, çevirinin feminizmin gelişiminde oynadığı rolün daha kapsamlı biçimde ele alınması, feminist çeviri alanının özerkliği ve aktörler arasındaki güç ilişkilerinin daha ayrıntılı incelenmesini gerektirmektedir.

Çalışmanın temel çıkış noktası olan çevirinin feminizmin gelişimindeki rolü, derlemde toplanan veriler ışığında değerlendirildiğinde, çevirinin bu süreçte önemli bir konumda olduğu söylenebilir. Ancak burada asıl önemli olan, çeviriye atfedilen anlamdır. Chamberlain’in (1988) çalışmasında ortaya koyduğu üzere, çeviri genellikle erkek-kadın ikiliğine benzer bir şekilde ikincil bir konumda ele alındığında, bir şeyin kopyası veya herhangi bir yaratıcılık barındırmayan bir üretim olarak görülmektedir. Oysa çeviri, orijinal çeviri ikiliği içinde yalnızca bağımlı bir unsur olarak değil, dönüştüren ve güçlendiren bir süreç olarak görülmeli ve tıpkı kadın kavramında olduğu gibi yapısöküme uğratılmalıdır. Bu çalışma, sunduğu bulgularla bu bakış açısına katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Gelecekte yapılacak çalışmalar için derlem temelli bir yaklaşımla feminizm ve çeviri ilişkisinin incelenmesi, yöntemsel olarak bir örnek teşkil edebilir. Bunun yanı sıra, kurgu eserlerin de farklı veri tabanlarında taranmasıyla araştırmanın tartışma alanı genişletilebilir.

Aynı zamanda derlemdeki eserlerde kullanılan feminist çeviri stratejilerinin incelenmesi de Türkiye’de feminist çevirinin gelişiminin gözlemlenmesi açısından önem taşımaktadır. Farklı araştırmacılar tarafından ortaya konulan çeviri stratejilerinin kullanılıp kullanılmadığı incelenerek Türkiye’de feminizmi konu edinen eserlerin çevirisinde çevirmenlerin nasıl bir yaklaşım edindiği alana yeni değerlendirmeler sunulmasına katkıda bulunabilir.

Yazar katkısı:	Kavramsallaştırma: BHD, SSB; Veriyi düzenleme: BHD, SSB; Veri Analizi: BHD, SSB; Araştırma: BHD, SSB; Yöntem: BHD, SSB; Kaynaklar: BHD, SSB; Gözetim: BHD, SSB; Onaylama: BHD, SSB; Görselleştirme: BHD, SSB; Taslak metin yazımı: BHD, SSB; Gözden geçirilmiş metin yazımı: BHD, SSB.
Çıkar çatışması:	Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.
Mali destek:	Yazarlar bu çalışma için mali destek almadıklarını bildirmiştir.
Etik kurul onayı:	Yazar bu çalışmada etik kurul onayına gereksinim duymadığını beyan etmiştir.

Kaynakça

- Abdal, G. (2022). *Türkiye’de feminist terminolojinin çeviri yoluyla inşası* [Doktora tezi]. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çeviribilim Anabilim Dalı.
- Agorni, M. (2005). A marginal(ized) perspective on translation history: Women and translation in the eighteenth century. *Meta* 50(3), 817-830. <https://doi.org/10.7202/011598ar>
- Arrojo, R. (1995). Feminist, ‘orgasmic’ theories of translation and their contradictions. *TradTerm*, 2, 67–75.
- Bassnett, S. ve Lefevere, A. (1990). *Translation, history & culture*. Printer.
- Blank, H. (2008). *Bekâretin el değmemiş tarihi* (E. Ergün, Çev.). İletişim Yayınları.
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A social critique of the judgement of taste* (R. Nice, Çev.). Routledge.
- Bourdieu, P. (1991). *Language and symbolic power* (G. Raymond & M. Adamson, Çev.). Harvard University Press.
- Bourdieu, P. (1993). *The field of cultural production: Essays on art and literature* (Randal Johnson, Ed.). Polity Press.
- Bozkurt, S. (2020). Translational replacement of feminist theory through translations in Turkey: An activist translation perspective. J. Santaemilia Ruiz (Yay. haz.), *Feminismo(s) y/en traducción Feminism(s) and/in Translation* içinde (ss 137-148). Editorial Comares.

- Castro, O. (2009). (Re-)examining horizons in feminist translation studies: Towards a third wave? *MonTI: Monografias de Traducción e Interpretación*, 1, 59-86. <https://doi.org/10.6035/MonTI.2009.1.8>
- Castro, O. ve Ergun, E. (2018). Translation and feminism. J. Evans ve F. Fernandez (Yay. haz.), *The Routledge handbook of translation and politics* içinde (ss. 125-143). Routledge.
- Chamberlain, L. ([1988]1992) Gender and the metaphors of translation. V. Lawrence (Yay. haz.) *Rethinking translation. Discourse, subjectivity, ideology* içinde (ss. 57-74). Routledge.
- Delisle, J. (2002). *Portraits de traductrices*. University of Ottawa Press.
- Ergün, E. (2017). Translational beginnings and origin/izing stories:(Re) writing the history of the contemporary feminist movement in Turkey. L. Flotow ve F. Farahzad (Yay. haz.), *Translating women: Different voices and new horizons* içinde (ss. 57-71). Routledge.
- Even-Zohar, I. (1979). Polysystem theory. *Poetics today*, 1(1/2), 287-310.
- Godard, B. (1990). Theorizing feminist discourse/translation. S. Bassnett ve A. Lefevere (Yay. haz.). *Translation, history and culture* içinde (ss. 87-96). Pinter.
- Godayol Nogué, P. (1998). Interviewing Carol Maier: A woman in translation. *Quaderns: revista de traducció*, 2, 155-162.
- Godayol, P. (2013). Gender and translation. C. Millán-Varela ve F. Bartrina (Yay. haz.). *The Routledge handbook of translation studies* içinde (ss. 173-185). Routledge.
- Gouanvic, J. M. (1997). Translation and the shape of things to come: The emergence of American science fiction in post-war France. *The translator*, 3(2), 125-152. <https://doi.org/10.1080/13556509.1997.10798995>
- Gouanvic, J. M. (2014). A model of structuralist constructivism in translation studies. T. Hermans (Yay. haz.). *Crosscultural transgressions* içinde (ss. 93-102). Routledge.
- Göl, D. (2015). *Türkiye'de 1980 dönemi feminist çeviri hareketinin Kadın Çalışmaları dizgesini oluşturmadaki rolü* [Yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı.
- Heilbron, J. ve Sapiro, G. (2002). La traduction littéraire, un objet sociologique. *Actes de la recherche en sciences sociales*. 144(2), 3-5.
- Kapanan Ayizi Yayınevi'nden kadınlara: Yazmaktan vazgeçmeyin! (2019, 27 Eylül). *Gazete Duvar*. <https://www.gazeteduvar.com.tr/kitap/2019/01/22/kapanan-ayizi-yayinevinden-kadinlara-yazmaktan-vazgecmeyin>
- Laviosa, S. (2013). Corpus linguistics in translation studies. Millán, C. ve Bartrina, F. (Yay. haz.). *The Routledge handbook of translation studies* içinde (ss. 228-240). Routledge.
- Le Bervet, C. (2019). A critical overview of feminism and/in translation: constructing cultures and identities through an interdisciplinary exchange. *ESharp*, 27, 8-17.
- Massardier-Kenney, F. (1997). Towards a redefinition of feminist translation practice. *The Translator*, 3(1), 55-69. <https://doi.org/10.1080/13556509.1997.10798988>
- Mitchell, J. (2020). *Kadınlık Durumu* (G. İnal, G. Savran, Ş. Tekeli, F. Tınç, Ş. Torun, Y. Zihnioğlu, Çev.). Kadın Çevresi Yayınları.
- Moi, T. (2004). While we wait: Notes on the English translation of the Second Sex. E. Grosz (Yay. haz.). *The Legacy of Simone de Beauvoir* içinde (ss. 37-68). Oxford University Press.
- Pirpir, Y. (2018). *Feminist yayınevleri ayizi ve Güldünya örnekleri ışığında Türkiyede feminist çeviri yaklaşımlarına ve feminist çevirmen kimliğine genel bakış* [Yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çeviribilim Anabilim Dalı.
- Saki Demirel, A. (2020). *A sociological approach to feminist translation practices in Turkey: The case of feminist websites* [Doktora tezi]. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Mütercim Tercümanlık Anabilim Dalı, Çeviri ve Kültürel Çalışmalar Bilim Dalı.
- Saki Demirel, A. (2021). When translation turns into a feminist tool: The Turkish translations published by Güldünya Yayınları, a feminist publishing house. A. Ö. Tarakçıoğlu ve E. Ersözlü (Yay. haz.). *Synergy III: Challenges in Translation* içinde (ss. 235-257). Peter Lang.
- Simeoni, D. (1998). The pivotal status of the translator's habitus. *Target*. 10(1), 1-39. <https://doi.org/10.1075/target.10.1.02sim>
- Simon, S. (1996). *Gender in translation. Cultural identity and the politics of transmission*. Routledge.
- Ul, B. (2021). Introducing queer theory to Turkey: Sel publishing as an agent in Turkish culture repertoire. *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi*, 2021(30), 178-213. <https://doi.org/10.37599/ceviri.901307>
- von Flotow, L. (1991). Feminist translation: contexts, practices and theories. *TTR: traduction, terminologie, rédaction*, 4(2), 69-84.
- von Flotow, L. (1997). *Translation and Gender: Translating in the Era of Feminism*. Routledge.
- von Flotow, L. (2024). *Çeviri ve toplumsal cinsiyet: "Feminizm Çağı"nda çeviri* (A. Kerimoğlu Bulut, Çev.). Everest Yayınları.

- Wallmach, K. (2006). Feminist translation strategies: Different or derived?. *Journal of Literary Studies*, 22(1-2), 1-26, <https://doi.org/10.1080/02564710608530388>
- Wolf, M. (2006). The female state of the art: Women in the “translation field”. A. Pym, M. Shlesinger ve Zuzana Jettmarová (Yay. haz.). *Sociocultural aspects of translating and interpreting* içinde (ss. 129-141). John Benjamins.
- Wolf, M. (2011). Mapping the field: Sociological perspectives on translation. *International Journal of the Sociology of Language*. 2011(207), 1-28. <https://doi.org/10.1515/ijsl.2011.001>
- Venuti, L. (1995). *The invisibility of the translator. A history of translation*. Routledge.